

Elemzés egy írás apropójából – Saskia Sassen: *The City and The Virus*

Koudela Pál

A járvány és a városkutatás

A COVID-19 koronavírus járvány kitörése 2020-ban hallatlan gyors reakciót váltott ki a tudományos világtól, nem csupán a közvetlen cselekvést igénylő kutatás, különösen az egészségügy terén, hanem szinte minden tudományterület elméleti, tervezői és kutatói munkájában. Már 2020 első felében tanulmányok százai, sőt vaskos könyvek jelentek meg a téma kapcsán, s a publikáció üteme 2021 közepéig sem csappant meg. Hasonlóképp reagált az urbanisztika, és a tágabb várostudományok egésze is. Természetes reakció tehát a tájékozódó kutató részéről, hogy valamiféle rendet kíván tenni az információk hatalmas halmazában, s a megjelent tanulmányok, tudományos eredmények és kérdésfelvetések rendszerezésére törekszik – gyakran a már korábban kialakított szemléleti keretek között. Sharifi és Khavarian-Garmsir (2020) a Hirosimai Egyetem munkatársai, 2020 első nyolc hónapjának a járványhoz kapcsolódó várostudományi teljesítményét számba véve, négy nagy csoportot alakítottak ki, melyekbe szerintük az addig elért eredményeket kategorizálni lehet. A négy kategória a környezetminőség, a társadalmi-gazdasági hatások, a vezetés és kormányzás, valamint a közlekedés és várostervezés, melyek közül az első csoportban, ahová a levegő- és vízminőség, valamint a meteorológia általános kérdéseit sorolják, született a legtöbb járványhoz kötődő várostudományi kutatás.

Egy másik, sokkal inkább tartalmi megközelítés középpontjában a járvány utáni város áll, a feltett kérdések is aköré rendeződnek; ezek közt is a legfontosabb, hogy a járvány elmúltával megmarad-e annak valamiféle lenyomata a város arculatán, különösképp, ha figyelembe vesszük az esetleges, még meg sem hozott óvintézkedéseket is, melyek más lehetséges, jövőbeni vírusjárványok megelőzését célozzák (Kellerman 2020). A tömeges oltásban élenjáró Izrael városkutatója öt kapcsolódó dimenziót különböztet meg, melyek a jövő városainak hétköznapi gyakorlatát jellemezhetik majd. Elsőként a járvány terjedésének szimultán jellegét emeli ki, vagyis, hogy annak megjelenése és a világ kontinensein és országaiban való elterjedése szinte teljesen egy időben történt, csupán napok vagy hetek teltek el, míg mindenhová eljutott. A második szempont szerinte a járvány hirtelensége szemben az olyan, fokozatosan elhatalmasodó válságokkal, mint a globális felmelegedés. Harmadszorra: ez volt az első alkalom a történelemben, amikor a városokban a virtuális mobilitás egyaránt felülírta a premodern városokra jellemző fizikai mobilitást és a posztmodern városokban a járvány előtt még domináns hibrid megoldásokat. A negyedik alapvető metszet Kellerman szerint, hogy a megszokott társadalmi és gazdasági aktivitásokat egyszerre szakították meg a nemzetközi lezárások, az ötödik dimenzió pedig a nem mérhető bizonytalanság megnövekedése a számszerűsíthető kockázatokkal szemben. Szerinte mindezek bizonyosan visszafordíthatatlan lenyomatokat hagynak a városok életében, hiszen akárcsak az internet használat, a munka, a vásárlás, a technológiai infrastruktúra, de a turizmus, a termelés és a kereskedelem sem fog visszatérni többet a járvány előtti formájában.

A hazai elemzők részéről ugyancsak a járványra adott gyors reakciót tapasztalhattunk, már 2020 derekán tanulmányok foglalkoztak a járvány területi gazdasági és társadalmi hatásával (Hunyadi, Molnár 2020), jómagam is irányítottam szakdolgozatot, mely Dunaújváros Római városrészének szociológiai vizsgálatát végezte el kérdőív és interjúk segítségével, s mely már a járvány első hulláma után kimutatta, hogy a közösségi integráció korábbi mechanizmusai biztosan nem fenntarthatóak, s összekötve mindezt az infrastrukturális (várósárlás, kommunikáció) problémákra adható jövőbeni válaszok okozta változásokkal, vélhetően a városi közösség teljesen új fogalma fog megjelenni (László 2020). A legátfogóbb, mind a kutatás, mind a tervezés számára megfontolandó megoldási lehetőségeket és javaslatokat is tartalmazó hazai munka Szirmai Viktória (2021) tollából jelent meg 2021 tavaszán. Ebben a tanulmányban a vezérfonal a nagyvárosok helyzetével és jövőjével foglalkozik, s egy olyan kérdéskör, a nagyvárosi életmód köré szervezi azt, mely valójában már a COVID-19 járvány előtt foglalkoztatta a kutatókat, s mely számos olyan

problémára is felhívta a figyelmet, amit a vírus terjedése csupán felnagyított, átalakított és újraértelmezett. Mindez szemben áll Kellerman fokozatossággal szembeni érvelésével.

Saskia Sassen és az utca

2020. június 4-én jelent meg Saskia Sassen a címben jelzett munkája egy spanyol multinacionális elektronikai nagyvállalat, az Iberdrola honlapján. Rövid, gondolatébresztőnek szánt írásában Sassen a városok a globális környezeti kihívásaihoz köthető kockázataival indítja gondolatmenetét, ami alapján – ha tanulmány lenne – Sharifi és Khavarian-Garmsir ezt a munkát is a környezetminőség kategóriájába sorolhatná. Sassen azonban hamar rámutat, hogy összetett rendszerként értelmezi a globális környezeti kihívások és a város kapcsolatát meghatározó problémakört, és azt a társadalmi-gazdasági, valamint az infrastrukturális kérdésekkel is egybekapcsolja. Központi gondolata, hogy a fejlett országokban elért életszínvonal és a már megszokott életmód megőrzéséhez, fenntartásához a városi tér korábbi szerepében is alapvető változásokra lesz szükség. Sassen utal arra is, hogy egy másik munkájában (Sassen 2011) már tíz éve felhívta a figyelmet az utca társadalmi-közösségi szerepének fontosságára, s akkori nézetén itt sem változtat.

Tekintve, hogy Sassen itt lényeges referenciaként utal a korábbi, ugyancsak inkább kérdésfelvető, mintsem tudományos munkájára, így itt annak mondanivalójára is reflektálunk. Az utca szerepe Sassen (2011) szerint alapvetően eltér a közel-keleti és észak-afrikai országokban a történelmi európai városoktól. Az utca sajátos társadalmi funkciójának megértéséhez elsősorban annak a társadalmi érdekérvényesítésben alul teljesítő, a hatalom intézményesített formáiból kirekesztett társadalmi csoportok bevonásában játszott szerepe felől közelít. Globális alatt pedig ezen funkció univerzális jellegét érti, mellyel mára egyre több helyen szembesülhetünk, ezért találkozunk Tel-Avivtól Brüsszelen és Barcelonán át Kína és Dél-Amerika nagyvárosaiig alapvonásaiban hasonló jelenségekkel: mindennapossá váló tüntetésekkel, utcai demonstrációkkal. Mindez szerinte eltér a hagyományos európai, ritualizált, hétköznapi társadalmi aktivitásoktól, amire jellemzően a piazza és a boulevard szolgált.

A cselekvő utca, a „hatalomnélküliek összetettsége” egymás számára is láthatóvá és jelenvalóvá teszi a kirekesztetteket. A hatalomnélküliség nem egyszerűen az attól való megfosztottság, hanem egyben lehetőség is a politikacsinálásra. Nehéz megállni, hogy ne asszociáljunk a „classe für sich” fogalmára, az egymásért tenni akaró és képes, közös identitáson és gazdasági helyzeten alapuló csoportképződés marxi hagyományaira. Éppen ezen marxista hagyományok szellemében értelmezi Sassen a hatalomtól megfosztottak helyzetének javulását, mely nem azonos a hatalomhoz való hozzáféréssel. Ezért más a modern nagyvárosok lakóinak helyzete, bármely részén is éljenek a világnak, mint amilyen a középkori Európa polgáraié volt, s ezért fontos, hogy jelenlétükkel a városhoz való jogukat testesítsék meg.

Furcsa, hogy Sassen – noha szó szerint leírja a kifejezést – meg sem említi a városhoz való jog, egyébként ugyancsak marxista hagyományokra visszanyúló modelljét, Henri Lefebvre vagy David Harvey nevét (az előbbi is csak később, nem ebben az összefüggésben szerepel a szövegben). Ez utóbbi gondolat Európában, Párizsban 1968-ban született, s sem az idő, sem a hely nem véletlen, ahogyan az utca szerepének felértékelése sem az. Amit megfogalmaz, az igény egy átalakult és újfajta városi életre, az ahhoz való hozzájutásra, sokkal több az egyéni szabadságnál és a városi forrásokhoz való hozzáférésnél. Nem is igény, sokkal inkább jog, hogy megváltoztassuk magunkat annak segítségével, ahogyan a várost megváltoztatjuk. Ráadásul közösségi jog, mert a közösség az urbanizmus átalakítására ható erején alapul (Lefebvre 1968; Harvey 2003). Ez a fél évszázados gondolat a Columbia Egyetem professzoránál tovább fejlődött, már egyúttal lehetőség is a régi etnikai vagy vallási csoportkonfliktusokon való felülemelkedésre; az Arab Tavasz szerinte éppen ebben az értelemben indított el polgári átalakulást. Sassen persze egyfajta világpolgárságra gondol, mely a helyi sajátosságokon felülemelkedve képes univerzális értékeket képviselni. Hogy pontosan hogyan válik összetetté, és ez miként jelenti szükségképpen a politikában való részvétel intézményesülését, arra egyik írásban sem kapunk választ, így a gondolatmenet némiképp ideologikusnak hat. Csupán példákat kapunk, pl. a bengázi felkelők a túlerőben lévő katonai hatalommal szemben is sikeres területszerzését, valamint Gáza vagy Szíria hasonló eseteit. Azt megtudjuk, hogy a város ezekben a példákban a hatalom obstrukciójaként

szolgált, ám nehéz a város esszenciáját Sassen szövegéből kiolvasni, s különbséget látni a fenti példák és pl. a közel két évezreddel ezelőtti Bar Kohba-felkelés között.

A 20. század első felében központi szerepet játszó város Sassen szerint később elvesztette kiváltságos szerepét az elemzésekben, ennek fő oka, hogy számos, önmagában nem városi jelenség helyszínévé vált, s így az arra irányuló kutatások inkább általános társadalmi problémákkal foglalkoztak, s nem magával a városi léttel. A legutóbbi időkben a városok ugyan ismét az érdeklődés fókuszába kerültek, ám sem az első, sem a mai szakasz nem foglalkozik az „urbánus” létforma lényegével – állítja Sassen 2011-ben, lényegében a nyugati nagyvárosokról. Azt azonban, hogy a nagyvárosi társadalmi folyamatok, vagy számtalan egyéb, a globális városhoz köthető jelenség miért nem a városi lét „lényege”, nem tudjuk meg. Arra sincs utalás, hogy a városi tér szimbolikus jelentésével foglalkozó kutatások hová sorolhatók ennek a homályos distinkciónak a mentén.

A globális város koncepciójának megalkotója láthatóan fontosnak tartja, hogy a városokhoz egyfajta gyenge hatalmat társítson, mely képes a katonai erővel szemben is ellenállni. Érvelése főként azon alapszik, hogy a hagyományos bombázásokkal szemben, mára a városi területen leggyakrabban alkalmazott technikák igyekeznek elkerülni a teljes pusztítást, s figyelembe veszik a városokra jellemző sokszínű gazdasági, társadalmi, katonai és egyéb érdekeket, s noha ezt nem specifikálja, sőt, megállapításait általános jellegűnek szánja, itt egyértelműen a fejlődő országok városairól szól. Más szavakkal az a támadó fél számára egyértelmű prioritás, hogy minimalizálja a saját érdekeltségükbe tartozó építményeiket érő károkat, s ez városi környezetben még a mai technikai viszonyok mellett is jóval nehezebb, mint a hagyományos hadszíntéren volt. Véleményünk szerint mindezek pontosabb megértéséhez alaposabban kéne szemügyre venni a katonai stratégia és technológia fejlődését. Sassen szerint a közösségi média társadalmi integrációban játszott szerepe, a Facebook és az alternatív, az Arab Tavasz eseményeiben kulcsfontosságú szerepet játszó más felületek, technológiai értelemben a városi térhez, azon belül is az utcához kapcsolódnak, szerintünk ennek a kapcsolódási módnak a mélyebb megismerése ugyancsak fontos volna.

A város és a biztonság

Sassen érvelésének sarkalatos pontja, hogy a COVID-19 járvány láthatóbbá teszi az agressziót. A városok – és itt ismét egy másik munkájára utal – biztonsági kockázatai közt a háború a legnagyobb, különösen a közel-keleti és afrikai városok esetében. Az idézett mű Mary Kaldor és Saskia Sassen (2020) nagyjából az itt referált írással egy időben megjelent könyve; egy tanulmánykötet, melyben nyolc esettanulmányt olvashatunk közel-keleti, afrikai, dél-amerikai városokról, valamint a szerbiai Novi Pazarról. A fegyveres konfliktusokkal és nemzetbiztonsági kérdésekkel foglalkozó könyv bevezetőjét a szerkesztők írták, ebben fejtik ki nézőpontjukat, melyre Sassen később reflektál. A beemelni kívánt gondolatok, ahol a jövő városának lényegi megismeréséhez is közelebb jutunk, a következők.

A hagyományos hadviseléssel ellentétben, a mai, fent említett városokban a gerilla-hadviselés sajátos formái zajlanak, a civil szereplők pedig egyre nagyobb szerephez jutnak, nem egyszerűen a polgári fegyveres szervezetek révén, hanem a közvetlen és közvetett polgári áldozatok minimalizálásának alapelve mentén. A szerzők metaforikus példaként említik a Damaszkuszt délnyugaton határoló tGhoutá, mely terület 2012¹ és 2018 között ostrom alatt állt, ám egy helyi, egész Damaszkuszt, többek közt joghurttal is ellátó tejgazdaságnak sikerült kivívnia, hogy a területen fekvő üzemük mindvégig biztonsági zóna maradjon és ne érje támadás. Mindez (a joghurt) szerintük a polgári szervezetek háborúban játszott szerepének, és a katonai szereplőkkel szembeni érdekérvényesítés megerősödésének jelképe, megtestesítője. Az élelmiszerbiztonságnak az erőegyensúlyban játszott szerepében rejlik a városi biztonság lényege, ennek mentén kell értelmezni a városok háborúban játszott szerepét, amennyiben a stratégiai fontosság mellett annak területi sajátosságai is új értelmet nyernek, sőt talán ebben ragadható meg a jövő városának esszenciája is.

¹ A kormányzati erők csak 2013-ban kezdték ostromolni a kormányellenes csapatok által 2012-ben elfoglalt keleti területeket Ghoutában.

A városi hadviselés – bárhol is történjen – szereplők tekintetében mindinkább globális jelleget ölt: a hadviselésbe bevont alakulatok forrása, a polgári lakosság, a menekültek területi eloszlása, és legfőképpen a résztvevő „érdekelt”, és már nem csupán katonai szereplők földrajzi értelemben egyre messzebb túlnyúlnak a lokális vagy regionális kereteken. Erre Szíria, ahol az elégedetlen munkanélküli és elszegényedett vidéki lakosság az öbölországek anyagi támogatásával tudott fegyveres ellenzéki csapatokat mozgósítani, valóban tökéletes példa. A városokban zajló gerilla-hadviselés azonban nemcsak azok helyszínét érinti közvetlenül, hanem más városokat is. A menekültek száma exponenciálisan növekszik, ami Kaldor és Sassen értelmezésében egyfajta kényszerű urbanizációt vált ki, hiszen többségük elsődlegesen olyan városokat céloz meg, mint Goma a Kongói Demokratikus Köztársaságban, a koszovói Pristina vagy Afganisztán fővárosa, Kabul.

Mindezen túl, az erőszakos konfliktusok számos közvetett hatást is gyakorolnak az érintett városokra. Az etnikai és vallási csoportok identitásformáló szerepe megerősödik, ugyanakkor ezt a kormányzati politika az egyes csoportok befolyásolásával katonai célokra is kihasználja. Másfelől a milíciák önfenntartó tevékenységének egy része, pl. a mükincs-csempészet még nagyobb földrajzi távolságokra tolta ki az érintettek körét, pl. a szíriai pénzmosás közrejátszott a londoni ingatlanárak emelkedésében is. A hadviselésbe közvetve bevont globális infrastruktúra pedig egyértelműen a városokhoz kapcsolódik, azok hálózatához kötődik, a lokális probléma így válik globálissá a városok kapcsolatrendszerében. A gazdaságilag fejletlen országok nagyvárosait gyakran állami rendeletekkel irányítják, ráadásul az adóbevételek és ennek megfelelően az infrastrukturális kiadások is alacsonyak, a munkanélküliség viszont magas. Ezek a körülmények segítik az informális és illegális szervezetek nemzetközi hálózatainak kialakulását, ezzel a globális hálózatok illegális összetevőjét erősítik, amit Sassen korábban a globális városhálózatok általános, noha negatív jellemzőjeként írt le (Sassen 1991). A politikai szereplők gyakran a szélsőséges ideológiákat használják befolyásuk növelésére, ami, akárcsak az erőforrások megszerzésére való állandó törekvés, folyamatos erőszakhasználatot eredményez, nem is beszélve a bünszövetkezetek növekvő szerepéről, s az erőszak általánossá válásához való hozzájárulásukról.

Noha a városi hadműveletek kiemelten fontos eleme a polgári áldozatok minimalizálása, az aszimmetrikus hadviselés, a polgári szervezetek ellenakciói és az identifikáció sajátosságaiból fakadó konfliktusok, valamint az ezek következtében eszkalálódó fegyveres konfliktusok már jelentős mennyiségű polgári áldozatokkal járnak. A városokban bevezetett katonai ellenőrzés és a békefenntartó csapatok, a kialakított zónák, a tönkretett infrastruktúra, a kosz és a munkanélküliség még akkor is fokozza az általános biztonságérzet hiányát, ha a közvetlen akciók már véget értek, vagy teljesen elkerülték az adott várost vagy városrészt. Az érintett városokban található helyszínekhez és épületekhez (pl. ellenőrzőpontok) kötődő szimbolikus tartalom ugyanakkor akár évtizedekig megmaradhat, a hozzá kapcsolódó bizonytalanság-érzés pedig állandósul.

A fegyveres konfliktusok által sújtott városok azonban nem csak helyszínei a permanens feszültségnek és bizonytalanságnak, hanem az ellenük folytatott küzdelemnek is főszereplői, aktív résztvevői. Akárcsak a „modern dzsungel”, mely eszköztárával új harcmodort hoz létre, a város úgy segíthet nyitottá válásával az etnikai, vallási vagy bármilyen ideológiai megosztottság felszámolásában. Az észak-afrikai és közel-keleti városokban a polgári összefogás írja felül a hagyományos csoporthatárokon alapuló ellentéteket, a nyugati nagyvárosok pedig a bevándorlók integrálásával mutathatnak példát, megerősíthetik gazdasági szerepüket az állammal szemben, mellyel a hatalom decentralizációját is kiválthatják. A globális városok szerepe stratégiai és kulcsfontosságú az új identitásformák létrehozásában. Akár a fegyveres konfliktus sújtotta, akár a globális nagyvárosok kerülnek tehát fókuszba, Kaldor és Sassen a városi polgárra, mégpedig annak „citoyen” értelmében vett jelentésére, felelősségére és funkciójára reflektál. A város tehát formájában és szerepében is válasz a lokális és globális kihívásokra, noha az nem teljesen világos, hogy a fejlődő országok fegyveres konfliktusok által sújtott városai és a fejlett országok globális városai között milyen kapcsolatot jelent az agresszió, annak fokozódó jelentősége vélhetően valamiféle analógiák mentén (is) értelmezendő.

A városok jövője

Josep M. Colomer és Ashley L. Beale (2020) a demokrácia fejlődését 2020-ban ugyancsak a globalizáció keretei közt elemezte, s a legfontosabb szerepet játszó társadalmi-politikai tényezőnek az egyre jobban eluralkodó félelmet és haragot tartotta. A társadalmi-politikai – és persze gazdasági – bizonytalanság, a jövőbeni fejlődést meghatározó szerkezeti szerepe hasonlít Mary Kaldor és Saskia Sassen (2020) elképzeléséhez. A két politikatudós véleménye szerint – minden intézményi, történeti és területi szempontot figyelembe véve – a városnak, a demokrácia szülőhelyének, kiemelt szerep jut majd a demokratikus kormányzati rendszerek globális szintre emelkedésében. A városi népesség aránya globális léptékben ma is folyamatosan nő, a modern városok pedig nyitottak és menedékhelyként szolgálnak. A város, mint menedék (sanctuary) Kaldor és Sassen értelmezésében is központi szerepet kap. Míg Colomer és Beale szerint a városok a nemzetállamok hanyatló szerepét veszik át, Kaldor és Sassen szerint az erőszakos nemzetállammal szemben fejlődnek hatalmi tényezővé. Mindkét koncepcióban fontos, hogy a globális városhálózatok fejlődésének következményeként a lokális konfliktusmegoldás fokozódó hangsúlyt kap, s hogy a városok kiemelkedő szerepet játszanak majd mindebben.

Vajon a város a terror és erőszak színhelyévé válik, a járványok által leginkább sújtott területté, s ezért onnan mindenki menekülni akar? Ez egybevágna Mike Davis (1992, 1998), Steve Flusty (1994) és Teresa Caldeira (1996, 2000), a posztmodern nyugati városok fejlődéséről alkotott elképzelésével. A 2020-ban megfigyelt, és 2021-ben is folytatódó, a kertvárosok és a kisvárosok iránti keresletnövekedés értelmezhető az erre adott reakcióként (Duffy 2020; Ramani, Bloom 2021), s a járvány is besorolható azon kockázatok közé, amiket Davis nagyhatású könyvében felsorol. 2021-ben azonban már a városi ingatlanárak növekedésére mutató jelekkel is találkozhatunk a fejlett országokban, ami éppen az ellenkezőjére utal (Ziady 2021). Esetleg, a konfliktusokra reagálva, a város a biztonság és az államszervezet soha nem látott erejű képviselőjévé válik, a globális kormányzás egyik új, meghatározó szintje lesz? Sassen is utal erre a lehetőségre, Colomer pedig egyenesen ezt jósolja. A méretgazdaságból, szervezésből és globális funkciókból származó előnyei alapján is ez utóbbi sejlik. Saskia Sassen (2020) hosszútávú történeti fejlődésről alkotott nézete rövid utalásban kap megerősítést: a történelem során az emberiség folyvást elmenekült a nehéz helyzetek elől, s jobb életfeltételeket keresett. Mára azonban nincs hová menekülni, sem a közel-keleti háborúk, sem a nyugati nagyvárosok zavargásai elől, négy fal közé zár minket a város. Nincs hát más lehetőség, a város jelenlegi szerveződését kell a változó feltételek mentén átalakítanunk.

A városok általános negatív megítélése, beleértve azok fizikai körülményeit (zaj-, levegő-, ivóvízszennyezés) és társadalmi és morális hatását (közösségekre és személyiség gyakorolt hatás, bűnözés) végig kísérte a 19. századot és a 20. sz. első felét, mind Európában, mind pedig Amerikában. A várostervezéstől a társadalomtudományokig a mai napig erősen él a várossal való szembe helyezkedés alapelve, mely többnyire alternatív megoldásokat kínál. Saskia Sassen, a járvány kapcsán megszületett írása, legalábbis a fenti gondolata révén inkább város-párti. A városok a jövő letéteményesei, csupán jelenlegi formájukban és szerveződésükben nem fenntarthatók, meg kell változtatni őket. Mindebből logikusan adódik a kérdés, hogy mi teheti rugalmasabbá és alkalmazkodóképesebbé a városokat? Továbbá hogyan állnak össze területi hatalmi tényezővé a háborút (vagy katasztrófát) elszenvedő városokban megerősödő polgári szervezetek?

A járvány Sassen (2020) szerint minden korábbinál jobban kihangsúlyozza a városok fenntarthatóságának problematikáját, ám azt is írja, hogy a fenntarthatóság, a város jelenlegi szerveződése különösen az amerikai és ázsiai nagyvárosokban okoz gondot, a városlakók ott szenvednek többet, ahol az élelmiszerellátás és az „elérni vágyott” terek nehezen megközelíthetőek. Szerinte az európai városok kicsik és ezért irányíthatóbbak, ez azonban mára kivételnek számít, s oka, hogy az európai városok régebbi korokból származnak, amikor az önellátás mindennapi szükség volt.

Ezzel arra utal, hogy az amerikai és ázsiai nagyvárosokban a rekreációs tér ritka, a lakosok zömétől nagy földrajzi távolságra található, miközben az infrastruktúra és közlekedés nehézkes. Szerintünk azonban ez az általánosítás számos kérdést vet fel. Hogyan értelmezhető, hogy Szóul több vonatkozásban is a legfejlettebb tömegközlekedéssel rendelkezik az OECD-országok nagyvárosai között, a lakosság 80%-a tíz

percen belül lakik valamely buszmegállóhoz, ami kifejezetten magas lefedettséget jelent (OECD 2017). Ha nem támasztjuk alá adatokkal az európai nagyvárosok legalábbis viszonylagosan kis méretét, sem azt, hogy pontosan mely városokról van szó, akkor a 9 millió főt számláló London a fenti megközelítésben hová helyezhető, vagy a 3,5 milliós Berlin mennyivel kisebb a 3,9 milliós Los Angelesnél, illetve a 2,1 milliós Párizs mennyivel kisebb a 2,7 milliós Chicagónál? Az is kérdéses, hogy a történelmi fejlődés miként hat az eltérő gazdasági és társadalmi környezetben, illetve hogy milyen hosszútávú fejlődés az, ami hat? Kétségtelen, hogy az európai városok többsége évezredes múlttal rendelkezik, de vajon az ázsiai nagyvárosokra ez valóban nem áll fenn, vagy ott valami megszakította a történelmi folytonosságot? Jobban, mint Berlin lebombázása, majd kettéválasztása?

A fenti gondolatmenetéből az is következik, hogy az élhető város kicsi, olyan tér, ahol nem kell órákat ingázni a munka- és a lakóhely, valamint a szolgáltatások és a lakóhely között. Az embereknek mindenütt kis kertekre van szüksége – mondja Sassen – akárcsak az európai városokban. Általános jólétre kell törekednünk, a szegmentáció ellenében. A korábbi „reformelképzeléssel” ellentétben ezzel a gondolattal éppen a város, a nagyváros ellenében érvel. Mindezek így további kérdéseket vetnek fel. Pl. lesznek-e klímabiztonsági okok miatt kiürülő városok vagy városrészek, és ha igen, akkor a tömeges vándorlás milyen területi-társadalmi változásokat indukál majd? Ez a végső gondolathoz kapcsolódó kérdés viszont ismét a környezetminőség felé mozdít(hat)ja a városok fenntarthatóságának problematikáját.

Irodalom

- Caldeira, T. P. R. (1996): Fortified Enclaves: The New Urban Segregation. *Public Culture*, 8, 303–328.
- Caldeira, T. P. R. (2000): *City of Walls: Crime, Segregation, and Citizenship in Sao Paulo*. University of California Press, Berkeley.
- Colomer, J. M., Beale, AL. (2020): *Democracy and Globalization. Anger, Fear, and Hope*. Routledge, London and New York.
- Davis, M. (1992): Fortress Los Angeles: The Militarization of Urban Space. In: Sorkin, M. (ed.): *Variations on a Theme Park*. Noonday Press, New York, 155–180.
- Davis, M. (1998): *Ecology of Fear: Los Angeles and the Imagination of Disaster*. Metropolitan Books, New York.
- Duffy, C. (2020): The UK housing market is grinding to a halt because of the coronavirus. CNN, March 27, 2020. https://edition.cnn.com/2020/03/26/intl_business/uk-mortgage-extensions/index.html (Letöltés: 2021.05.09.)
- Flusty, S. (1994): *Building Paranoia: The Proliferation of Interdictory Space and the Erosion of Spatial Justice*. Los Angeles Forum for Architecture and Urban Design, Los Angeles.
- Harvey, D. (2003): The Right to the City. *International Journal of Urban and Regional Research*, 27, 939–941. <https://doi.org/10.1111/j.0309-1317.2003.00492.x>
- Hunyadi B., Molnár C. (2020): *A koronavírus-járvány gazdasági és társadalmi következményei Józsefvárosban*. Friedrich-Ebert-Stiftung – Political Capital, Budapest.
- Kaldor, M., Sassen, S. (eds.) (2020): *Cities at War Global Insecurity and Urban Resistance*. Columbia University Press, New York.
- Kellerman, A. (2020): The post-Corona city: Virus imprints and precautions. *Urban Analytics and City Science*, 7, 1124–1127. DOI: 10.1177/2399808320949296
- László, B. (2020): A koronavírus-járvány szociológiai hatásai egy iparváros lakótelepi közösségére. Szakdolgozat. PPKE, Budapest.
- Lefebvre, H. (1968): *Le droit à la ville*. Anthropos, Paris.
- OECD (2017): *Urban Transport Governance and Inclusive Development in Korea*. OECD Publishing, Paris.
- Ramani, A., Bloom, N (2021): The doughnut effect of COVID-19 on cities. *Voxeu*, 28 January 2021. <https://voxeu.org/article/doughnut-effect-covid-19-cities> (Letöltés: 2021.05.19.)
- Sassen, S. (1991): *The Global City: New York, London, Tokyo*. Princeton University Press.
- Sassen, S. (2011): The Global Street: Making the Political, *Globalizations*, 8, 573–579. <http://dx.doi.org/10.1080/14747731.2011.622458>
- Sassen, S. (2020): The City and the Virus. Shapes, Jun 4, 2020. <https://www.iberdrola.com/shapes-en/saskia-sassen-crisis-coronavirus> (Letöltés: 2021.05.15.)
- Sharifi, A., Khavarian-Garmsir, A. R. (2020): The COVID-19 pandemic: Impacts on cities and major lessons for urban planning, design, and management. *Science of the Total Environment*, 749. <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2020.142391>
- Szirmai, V. (2021): Nagyvárosok a COVID-19 vírusjárvány idején. *Földrajzi Közlemények*, 145. 1–16. <https://doi.org/10.32643/fk.145.1.1>
- Ziady, H. (2021): People are panic buying homes as prices skyrocket around the world. CNN, May 13, 2021. <https://edition.cnn.com/2021/05/13/business/global-real-estate-prices/index.html> (Letöltés: 2021.05.19.)